

Zakażenia *Clostridium difficile*

Diagnostyka, terapia, profilaktyka

Prof. dr hab.med. **Waleria Hryniewicz**

Prof. dr hab.med. **Gayane Martirosian**

Dr n.med. **Tomasz Ozorowski**

Ministerstwo Zdrowia

Wydawnictwo sfinansowane ze środków będących
w dyspozycji Ministra Zdrowia w ramach programu zdrowotnego pn.:
„Narodowy Program Ochrony Antybiotyków”

Moduł I „Monitorowanie zakażeń szpitalnych oraz inwazyjnych zakażeń bakteryjnych
dla celów epidemiologicznych, terapeutycznych i profilaktycznych na lata 2009 - 2013”

Ministerstwo Zdrowia

Narodowy
Program
Ochrony
Antybiotyków

SEKRETARZ
Ministerstwa

Andrzej Włodarczyk

2011-09-27

Zakażenia *Clostridium difficile*

Diagnostyka, terapia, profilaktyka

Waleria Hryniewicz

Gayane Martirosian

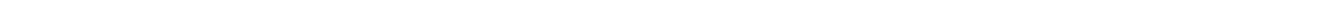
Tomasz Ozorowski

Warszawa , lipiec 2011

Opracowanie sfinansowane ze środków będących w dyspozycji Ministra Zdrowia w ramach programu zdrowotnego pn.: „Narodowy Program Ochrony Antybiotyków” Moduł I „Monitorowanie zakażeń szpitalnych oraz inwazyjnych zakażeń bakteryjnych dla celów epidemiologicznych, terapeutycznych i profilaktycznych na lata 2009-2013”.

Zakażenia *Clostridium difficile*

Diagnostyka, terapia, profilaktyka

Copyright © 2011 by:

**Waleria Hryniewicz
Gayane Martirosian
Tomasz Ozorowski**

Warszawa 2011

All rights reserved
Wszystkie prawa zastrzeżone

Uwaga!

Autorzy zastrzegają sobie prawo do modyfikacji dokumentu bez uprzedniego powiadomienia.
Najbardziej aktualna wersja publikacji znajduje się na stronie www.antybiotyki.edu.pl

Wydanie pierwsze

Wydawca:

Narodowy Instytut Leków, Warszawa

Wydawnictwo sfinansowane ze środków będących w dyspozycji Ministra Zdrowia w ramach programu zdrowotnego pn.: „Narodowy Program Ochrony Antybiotyków” Moduł I „Monitorowanie zakażeń szpitalnych oraz inwazyjnych zakażeń bakteryjnych dla celów epidemiologicznych, terapeutycznych i profilaktycznych na lata 2009 - 2013”

Projekt okładki:
Magdalena Borek

ISBN 978-83-932196-8-1

Zakażenia *Clostridium difficile*

Diagnostyka, terapia, profilaktyka

Autorzy:

Waleria Hryniewicz

Prof. dr hab.med. Waleria Hryniewicz
Zakład Epidemiologii i Mikrobiologii Klinicznej
Narodowy Instytut Leków
Centralny Ośrodek Badań Jakości w Diagnostyce
Mikrobiologicznej

Gayane Martirosian

Prof. dr hab.med. Gayane Martirosian
Katedra i Zakład Mikrobiologii Lekarskiej
Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach
Katedra i Zakład Histologii i Embriologii
Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

Tomasz Ozorowski

Dr n.med. Tomasz Ozorowski
Zespół ds. kontroli zakażeń szpitalnych:
Szpital Kliniczny Przemienienia Pańskiego UM w Poznaniu
Szpital Kliniczny im. Karola Jonschera UM w Poznaniu
Szpital Wojewódzki w Poznaniu

Definicje

Przedstawione definicje zostały wprowadzone przez Centrum Kontroli Chorób w Atlancie w 2007 roku w celu ujednolicenia monitorowania chorób spowodowanych przez *Clostridium difficile* i są tożsame ze stanowiskiem europejskiej grupy badawczej – European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases [1,2]:

- Choroba związana z *Clostridium difficile* (CZCD): biegunka (luźny stolec, który dopasowuje się kształtem do pojemnika) lub *megacolon toxicum* (okreźnica olbrzymia - patologiczne poszerzenie jelita grubego potwierdzone radiologicznie) bez innej ustalonej przyczyny oraz spełnienie co najmniej jednego z poniższych kryteriów:
  - 1) stwierdzenie obecności toksyn A i/lub B w stolcu lub wykazanie obecności szczepu *C. difficile* produkującego toksynę/y w posiewie lub przy zastosowaniu innych metod
  - 2) stwierdzenie w badaniu endoskopowym lub w trakcie zabiegu *rzekomobłoniastego zapalenia jelit (colitis pseudomembranosa)*
  - 3) stwierdzenie *rzekomobłoniastego zapalenia jelit* w badaniu histopatologicznym
- Nawrót CZCD: epizod CZCD rozpoznany na podstawie wyżej wymienionych kryteriów, do którego dochodzi w okresie krótszym niż 8 tygodni od początku poprzedniego epizodu, którego objawy ustąpiły po/ lub bez leczenia
- Ciężka postać CZCD: pacjent ze stwierdzonym CZCD, u którego w ciągu 30 dni od początku CZCD zaistniała jedna z podanych poniżej sytuacji :
  - 1) Przyjęcie do szpitala w celu leczenia nabytego poza szpitalem zakażenia *C. difficile*
  - 2) Przyjęcie do Oddziału Intensywnej Terapii z powodu powikłań CZCD
  - 3) Wykonanie zabiegu operacyjnego (np. kolektomii) z powodu *megacolon toxicum*, perforacji jelita lub stwierdzenie zapalenia jelita grubego opornego na leczenie
  - 4) Zgon spowodowany CZCD w ciągu 30 dni od początku występowania objawów
- Podział CZCD w zależności od miejsca nabycia choroby
  - 1) CZCD związane z zakładem opieki zdrowotnej i z początkiem choroby w zakładzie: pacjent z CZCD, u którego objawy wystąpiły > 48 godz. od przyjęcia do ZOZ
  - 2) CZCD związane z zakładem opieki zdrowotnej z początkiem objawów choroby poza zakładem: objawy wystąpiły poza ZOZ w okresie < 4 tygodni od poprzedniego pobytu w ZOZ lub pojawiły się w okresie < 48 godz. od przyjęcia do zakładu, których powstanie mieści się jednak w okresie < 4 tygodni od poprzedniego pobytu w ZOZ
  - 3) CZCD nabyte poza ZOZ: pacjent, u którego objawy wystąpiły poza ZOZ lub w ciągu < 48 godz. od przyjęcia do zakładu a początek objawów nastąpił w okresie >12 tygodni od poprzedniego pobytu w ZOZ
  - 4) CZCD nabyte w nieokreślonym miejscu: pacjent, u którego objawy wystąpiły poza ZOZ w okresie 4-12 tygodni od wypisania z ZOZ, lub przypadek którego z innych powodów nie można przypisać do wymienionych wyżej grup 1-3
  - 5) CZCD nieznanego pochodzenia: pacjent z CZCD, ale z powodu braku danych przypadku nie można przypisać do wymienionych wyżej grup 1-4

Ognisko epidemiczne CZCD: pojawienie się 2 lub więcej powiązanych ze sobą przypadków w danym okresie czasu i określonej przestrzeni, biorąc pod uwagę zapadalność endemiczną.

- Nosicielstwo *C. difficile* jest stwierdzane u:
  - 3% populacji [3]
  - 20-40% hospitalizowanych pacjentów [4]
  - 50-60% noworodków i niemowląt i spada do 3% po 1 roku życia [5]
- Zakażenie *C. difficile* jest przyczyną 15-25% biegunek poantybiotykowych [6]
- Zapadalność na CZCD wśród hospitalizowanych pacjentów zależy m.in. od częstości stosowania antybiotyków w danym ośrodku i waha się w przedziale 1-10/1000 pacjentów [7,8,9]
- W grupie 2462 hospitalizowanych pacjentów biegunkę poantybiotykową stwierdzono u 4,9% pacjentów, w połowie zdiagnozowanych przypadków w kale wykryto toksynę *C. difficile* [10]
- W badaniu przeprowadzonym w Europie w 2002 roku w 212 szpitalach stwierdzono zapadalność na CZCD w 1,1 na 1000 hospitalizacji [11]
- W ciągu ostatnich lat zanotowano zdecydowany wzrost zapadalności na CZCD w USA i Europie: w USA w latach 2001-2005 liczba hospitalizowanych pacjentów z rozpoznaniem CZCD wzrosła o 100%, w 2005 roku zakażenie było stwierdzone u 0,77% hospitalizowanych [12]
- Częściowo za wzrost zapadalności na CZCD odpowiada pojawienie się i szybkie rozprzestrzenianie epidemicznego szczepu

NAP1 (North American Pulsed Field Type) - inaczej rybotypu PCR 027, inaczej B1/NAP1/027, powodującego zarówno szpitalne ogniska epidemiczne jak i regionalny wzrost zachorowań na CZCD [13]; epidemiczne rozprzestrzenianie szczepu NAP1 początkowo opisano w Kanadzie i USA i następnie w Wielkiej Brytanii, Francji, Holandii, Belgii [14]; w wielu szpitalach pojawienie się szczepu NAP1 powoduje kilkakrotne zwiększenie zapalności na CZCD (z 10 na 33, z 4 na 87 na 100000 pacjentów) [15]; w 2008 roku rybotyp 027 zidentyfikowano w 16 krajach Unii Europejskiej z częstością 0-76% szpitali danego kraju [16], w tym w 75% szpitali w Wielkiej Brytanii i 43% szpitali w Belgii; w niedawno opublikowanych wynikach badań w grupie 509 pacjentów zakażonych *C. difficile* z 34 krajów europejskich rybotyp 027 stwierdzono w 5% przypadków [17]

- Szczep epidemiczny, hiperwirulentny BI/NAP1 charakteryzuje się zwiększonym wytwarzaniem toksyn A i B (16-23 x więcej niż inne szczepy), wytwarzaniem toksyny przez dłuższy czas, produkcją dodatkowej binarnej toksyny, większą zdolnością do tworzenia spor, wysoką opornością na fluorochinolony i powodowaniem zakażeń o znacznie cięższym przebiegu klinicznym [18,19,20,21]
- W Polsce zapadalność na CZCD nie jest znana; opisywane są przypadki epidemicznego rozprzestrzeniania się szczepów *C. difficile* opornych na fluorochinolony oraz udział środowiska szpitalnego w zakażeniach [22,23]; przy ekstrapolacji danych dotyczących zapadalności z USA i Europy w szpitalu wojewódzkim (30000 hospitalizacji rocznie) może być stwierdzanych 30-260 a w szpitalu powiatowym (10000 hospitalizacji rocznie) 10-90 przypadków rocznie
- W środowisku pozaszpitalnym zauważalny jest wzrost zapadalności w populacjach bez czynników ryzyka wystąpienia zachorowania [24]; w jednym z badań wykazano, że wśród osób > 65 roku życia przyjmowanych do szpitala z powodu zakażenia *C. difficile* aż 46% nie otrzymywało antybiotyku w ciągu ostatnich 3 miesięcy [25]

Czynniki ryzyka zakażeń *C. difficile*

- Stosowanie antybiotyków
  - Zastosowanie antybiotyku jest najważniejszym czynnikiem ryzyka rozwoju zakażenia *C. difficile* [26,27]
  - Prawdopodobnie największe ryzyko stanowi stosowanie antybiotyków o szerokim spektrum działania, które znacząco niszczą mikroflorę jelitową i na które *C. difficile* wykazuje oporność [28,29,30]
  - Brak jest badań porównawczych, które mogłyby zróżnicować antybiotyki, na te które mniej lub bardziej predysponują do CZCD [31]; mimo zaznaczonego braku badań, podział na antybiotyki w zależności od ryzyka powstania CZCD przedstawia tabela 1 [29,30]
  - W szpitalach z wysoką endemiczną zapadalnością na *C. difficile*, nawet jednorazowa dawka antybiotyku podawana jako profilaktyka okołoperacyjna może prowadzić do rozwoju zakażenia [32].

Tabela 1. Antybiotyki wg ryzyka powodowania CZCD [29,30]

Wysokie ryzyko	Umiarkowane ryzyko	Niskie ryzyko
Cefalosporyny II i III generacji Klindamycyna Fluorochinolony Penicyliny o szerokim spektrum działania z inhibitorami (oprócz tykarcyliny z klawulaniumem i piperacyliny z tazobaktamem)	Makrolidy Kotrimoksazol Karbapenemy Amoksycylina Ampicylina Piperacylina/tazobaktam Tykarcylina/klawulanium Tygecyklina	Cefalosporyny I generacji Nitrofurantoina Aminoglikozydy Rifampicyna Metronidazol Wankomycyna Tetracyklina Penicylina Kloksacylina

- Rola inhibitorów pompy protonowej (PPI) i antagonistów receptorów H2
  - Jako czynników ryzyka CZCD:
    - na próbie 1187 hospitalizowanych pacjentów wykazano, że CZCD wystąpiło u 4,1% leczonych PPI, a w grupie kontrolnej tylko u 2,1% [33];
    - w trzech badaniach, w których CZCD stanowiły powikłanie po hospitalizacji, stwierdzono iloraz szans OD 3,6, 1,9 i 1,7 dla zastosowania PPI i 1,5 dla blokerów receptorów H2 [34,35,36]
    - w populacji pozaszpitalnej dostosowane ryzyko względne inhibitorów pompy protonowej dla rozwoju CZCD

- wyniosło 3,5 [37]
  - w metaanalizie z 12 badań, obejmujących 2958 pacjentów z CZCD stwierdzono iloraz szans OR = 1,5 dla antagonistów receptorów H2 i 2,0 dla PPI [38]
  - *Jako czynników ryzyka nawrotów CZCD lub rozwinięcia jej ciężkiej postaci:*
    - w nielicznych badaniach nie stwierdzono aby PPI i antagoniści receptorów H2 stanowiły czynnik ryzyka ciężkiego przebiegu i nawrotów CZCD [39]
    - w jednym badaniu stwierdzono, że PPI mogą stanowić czynnik ryzyka nawrotu choroby [40]
- **Wiek pacjenta**
    - szczególnie predysponowane są osoby > 65 roku życia, u których zakażenia występują 20-krotnie częściej niż u osób < 20 roku życia [41]
    - zapadalność w poszczególnych grupach wiekowych prezentują dane brytyjskie [42]
      - > 65 roku życia: 200/100000
      - 45-64 rok życia: 30/10000
      - 5-14 rok życia: bardzo mała zapadalność
    - Zapadalność na CZCD u dzieci poniżej 1 roku życia jest trudna do oceny ze względu na bardzo wysoki odsetek nosicielstwa *C. difficile*, dochodzący do 70% w zależności od wieku dziecka i w około 20-70% przypadków są to szczepy toksynotwórcze [5,43]
  - **Hospitalizacja**
    - hospitalizacja stanowi wysoki czynnik ryzyka kolonizacji szczepami *C. difficile* (u 20-30% pacjentów leczonych w szpitalu vs. 3% w ogólnej populacji) [3,44]
    - wykazano wysoki stopień skażenia środowiska szpitalnego szczepami *C. difficile*, w szczególności toalet i rąk personelu [45]; rozprzestrzenianiu *C. difficile* w środowisku szpitalnym sprzyjają w szczególności:
      - brak aktywności środka alkoholowego stosowanego do antyseptyki rąk wobec spor *C. difficile* [46]
      - wysoka zdolność do przeżywania na powierzchniach szpitalnych i brak aktywności większości środków dezynfekcyjnych wobec spor *C. difficile* [47]

Obraz kliniczny

- W ok. 90% przypadków w wywiadzie stwierdzane jest stosowanie antybiotyków w okresie 1-8 tygodni przed wystąpieniem objawów; nawet jednorazowa dawka antybiotyku może spowodować CZCD; najczęściej objawy występują między 5-10 dniem leczenia; objawy mogą wystąpić po 1 dniu leczenia i nawet aż po 10 tygodniach od zakończenia antybiotykoterapii [48]
- Obraz kliniczny obejmuje bardzo szeroki zakres intensywności objawów, od łagodnej biegunki do ciężkiego zapalenia jelita grubego z niedrożnością i okrężnicą olbrzymią *megacolon toxicum*; najczęstszymi objawami są biegunka ze skurczowymi bólami brzucha, nieznacznie podwyższona temperatura ciała i leukocytoza [48,49];
- Częstość występowania objawów towarzyszących biegunce [49,50]
  - Gorączka 30-50%
  - Leukocytoza 50-60%
  - Bóle brzucha 20-33%
- Średnia wartość leukocytów we krwi ok. 15000/mm³ [51]
- Rzekomobłoniaste zapalenie jelita grubego występuje u ok. 25% pacjentów z ciężkim przebiegiem; kolonoskopia jest mało czułym badaniem w diagnozowaniu CZCD, ale identyfikacja błon rzekomych jest wysoce specyficzna dla tego zakażenia
- Bardzo ciężka postać CZCD (*megacolon toxicum*, wstrząs, kolektomia, zgon) występuje u około 3 % chorych i aż u 11% zakażonych hiperwirulentnym szczepem NAP1 [52]
- Ciężkie i powikłane CZCD w 37% przypadków przebiega bez biegunki i może mieć obraz kliniczny tzw. „ostrego brzucha” [52]
- Kolektomia jest wykonywana u 0,5% chorych [12]
- Powikłania: odwodnienie, zaburzenia elektrolitowe, perforacja jelita, *megacolon toxicum*, enteropatia wysiękowa; powikłania pozajelitowe zdarzają się bardzo rzadko (bakteriemia, ropień śledziony, zapalenie kości)
- Nawroty występują u ok. 20% chorych [53]
- Śmiertelność związana z CZCD:
  - U pacjentów wymagających leczenia w Oddziale Intensywnej Terapii: 6,1% [54]
  - U zakażonych szczepem epidemicznym NAP1: w niektórych badaniach aż 16,7% [55]

- Czynniki ryzyka ciężkiego przebiegu CZCD: wiek > 70 roku życia, leukocytoza > 20000/mm³, (czy chodzi o leukocytozę?) poziom kreatyniny > 2 mg/dl, poziom albumin < 2,5 d/dl, odchylenia wykazane w badaniu tomografii komputerowej wskazujące na proces zapalny w obrębie jelita grubego, zabieg operacyjny w ciągu ostatnich 30 dni, wcześniejsze leczenie immunoglobulinami [56,57]

Diagnostyka

□ Badania diagnostyczne opierają się na:

- Stwierdzeniu obecności *C. difficile* w kale poprzez wykonanie posiewu lub poprzez wykrywanie antygenu lub produktów metabolizmu bakterii; badania te wykrywają szczepy wytwarzające i niewytwarzające toksyny; należy zaznaczyć, że nosicielstwo jest stwierdzane u 3% społeczeństwa i 20-40% hospitalizowanych; posiew i identyfikacja *C. difficile* wykonywane są również w celach epidemiologicznych i oceny lekowrażliwości; badanie na obecność GDH (glutamate dehydrogenase _ dehydrogenazy glutaminianowej) może być wykonywane za pomocą szybkich testów lateksowych
- Wykrywaniu toksyny A i B odczynem aglutynacji lateksowej oraz w badaniu neutralizacji cytotoksyczności na hodowli komórkowej

Tabela 2. Czulość i swoistość testów diagnostycznych do wykrywania *C.difficile* [58,59,60]

Test	Czulość	Swoistość	PPV ¹	NPV ²
Średnia dla wykrywania toksyny A ³	60%	95%	88%	97%
Średnia dla wykrywania toksyny A+B ³	70%	98%	92%	97%
Posiew	90-100%	Wykrywają również nosicielstwo		
EIA dla wykrywania GDH (dehydrogenazy glutaminianowej)	96-100%			
Neutralizacja cytotoksyczności komórkowej	70-100%	90-100%		
Endoskopia	50%	95-100%		

¹ dodatnia wartość przewidywalna

² ujemna wartość przewidywalna

³ w porównaniu z badaniami cytotoksyczności komórkowej

Wykrywanie toksyn w kale w badaniu neutralizacji cytotoksyczności w hodowli komórkowej charakteryzuje się największą czulością i specyficznością, jednakże nie jest badaniem dostępnym w laboratoriach szpitalnych i trwa ok. 3 dni

Wykrywanie toksyny A i B za pomocą testów lateksowych może być dostępne w każdym laboratorium szpitalnym, jednakże testy charakteryzują się mniejszą czulością niż badanie neutralizacji cytotoksyczności w hodowli komórkowej

Ze względu na niską czulość wykrywania toksyny w dostępnych testach lateksowych rozważane jest stosowanie skojarzonych badań :

- Badanie kału w kierunku toksyn A i B *C. difficile* za pomocą szybkich testów: wynik dodatni raportowany jest zwrotnie; wynik ujemny wymaga potwierdzenia w badaniu neutralizacji cytotoksyczności w hodowli komórkowej [61,62]
- Wykrywanie *C. difficile* w kale w badaniu I-rzutu poprzez identyfikację antygenu GDH; badanie ujemne oznacza wydanie wyniku ujemnego; badanie dodatnie wymaga potwierdzenia obecności toksyn szybkimi testami lateksowymi lub oceny neutralizacji cytotoksyczności w hodowli komórkowej; wykonywanie posiewów zalecane jest gdy wynik badania przesiewowego jest dodatni ale nie stwierdzono toksyn w kale [63]
- Powtórzenie badania na obecność toksyn A i B zwiększa czulość o 5-10% ale znacząco podwyższa koszt diagnostyki [64]
- Wykonywanie badań w kierunku obecności toksyn A i B nie jest zalecane u dzieci < 1 roku życia ze względu na wysoką częstość nosicielstwa *C. difficile*, w tym również szczepów produkujących toksyny [65]
- Endoskopia: wykrycie rzekomobłoniastego zapalenia jelita jest wysoce specyficzne dla zakażenia *C. difficile*, jednakże charakteryzuje się niewielką czulością (ok. 50%); ponieważ 1/3 zmian występuje w prawej części jelita grubego zalecane jest wykonywanie kolonoskopii a nie sigmoidoskopii [66]
- Tomografia komputerowa jamy brzusznej: może być wykonana w ciężkich postaciach CZCD; w badaniu można stwierdzić zgrubienie ściany jelita grubego, wodobrzusze, oraz obraz typu "podwójnego halo" [67]
- Obecne na rynku testy do wykrywania toksyn *C. difficile* różnią się znacząco czulością, którą przedstawia tabela 3 [68,69]

Tabela 3. Porównanie czułości i swoistości dostępnych komercyjnie testów do wykrywania toksyn *C. difficile* [68, 69]

Test	Czułość	Specyficzność
TechLab Tox A/B II	83%	99%
TechLab Tox A/B Quik Chek	84%	100%
BioMerieux VIDAS	76%	93%
Meridian Immunocard	90%	99%
Remel Xpect	82%	96%
Gene-Xpert <i>C. difficile</i>	93%	94%

- Propozycje diagnostyki zakażeń *C. difficile* zostały przedstawione przez Society for Healthcare Epidemiology of America i Infectious Diseases Society of America w 2010 roku oraz European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases w 2009 roku i ich wspólne wnioski przedstawia tabela 4 [70,71]

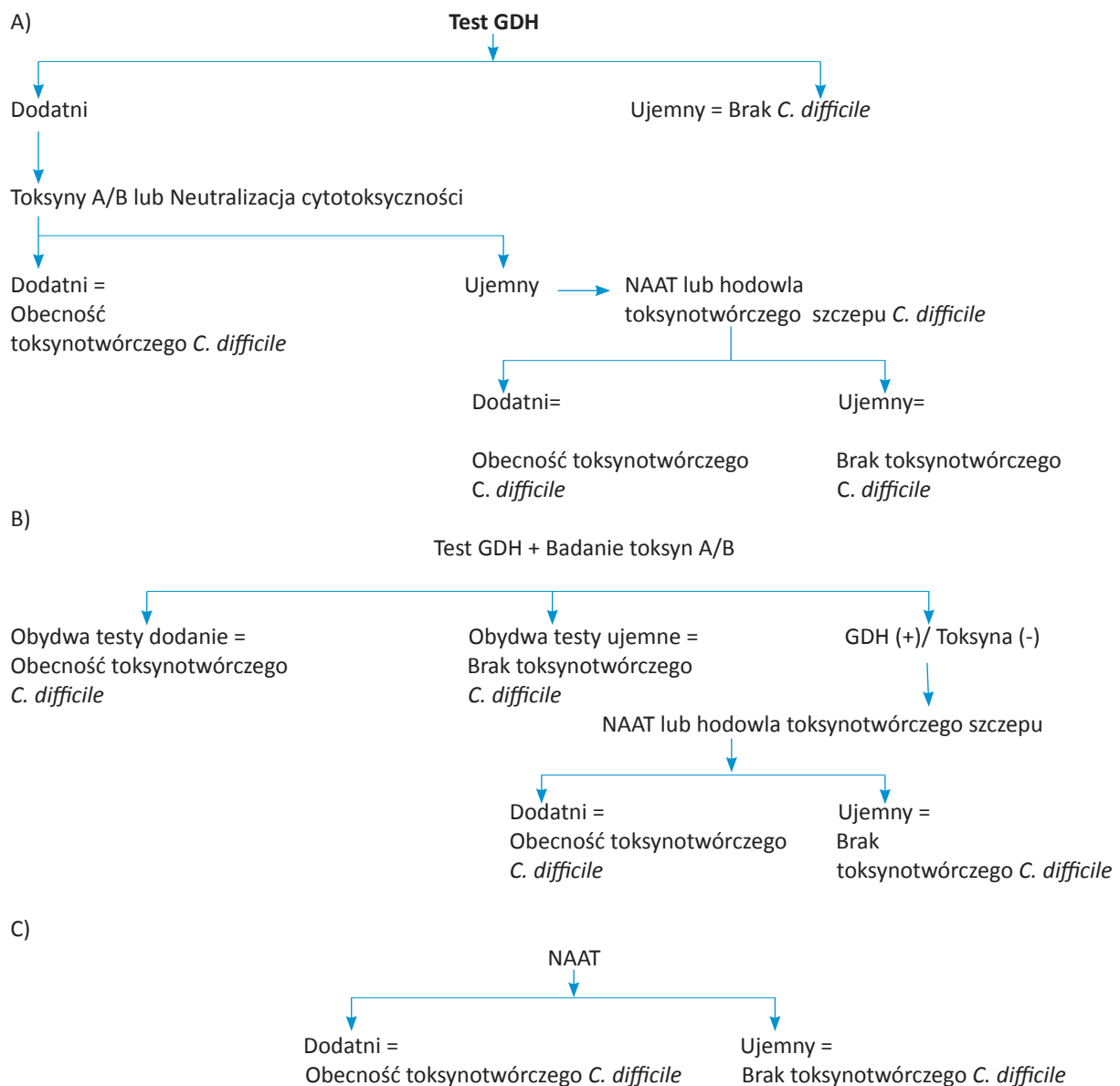
Tabela 4. Porównanie zaleceń SHEA, IDSA i ESCMID w diagnostyce zakażeń *C. difficile* [70,71]

	SHEA/IDSA	ESCMID
Wskazania do wykonywania badania	Badanie w kierunku <i>C. difficile</i> powinno być wykonywane tylko w kale biegunkowym (nieuformowanym) z wyjątkiem pacjentów z objawami niedrożności jelit. Badanie kału w kierunku <i>C. difficile</i> u osób bez objawów oraz jako kontrola leczenia jest nieuzasadnione za wyjątkiem niektórych wskazań epidemiologicznych	Badanie powinno być wykonywane tylko w przypadku nieuformowanego kału Badanie kału w kierunku <i>C. difficile</i> powinno być wykonywane u wszystkich pacjentów z potencjalnie zakaźną biegunką i ujemnymi badaniami w kierunku innych enteropatogenów, niezależnie od wieku, wcześniejszej antybiotykoterapii, chorób towarzyszących, stosowania innych leków i miejsca nabycia zakażenia (szpitalne – pozaszpitalne) Wszyscy pacjenci, hospitalizowani w ciągu 3 miesięcy przed wystąpieniem biegunki powinni być badani w kierunku <i>C. difficile</i>
Zalecenia badania I rzutu	Brak zaleceń, jedynie omówione metody	Zalecany jest dwuetapowy algorytm badań wykrywających toksyny A/B za pomocą testów immunoenzymatycznych, lub antygeny bakteryjne w kale: Pierwszy etap obejmuje: 1) wykrywanie toksyn A i B za pomocą testów immunoenzymatycznych; albo 2) wykrywanie GDH, lub Real-time PCR w kierunku toksyny B Badanie ujemne raportowane jest jako ujemne, badanie dodatnie wymaga wykonania II etapu i potwierdzenia odpowiednio testem RT-PCR i/lub testem neutralizacji cytotoksyczności w hodowli komórkowej wyników uzyskanych w etapie pierwszym.

Inne uwagi	<p>Posiew kału jest najczulszym badaniem użytecznym w celach epidemiologicznych jednakże ze względu na czas trwania jest badaniem niepraktycznym z klinicznego punktu widzenia; ze względu na dużą czułość i specyficzność posiew kału z wykrywaniem produkcji toksyn przez wyhodowany szczep nadal uchodzi za złoty standard wobec którego porównywane są inne testy diagnostyczne</p> <p>Badanie immunoenzymatyczne w kierunku toksyny A i B jest mniej czułe aniżeli badanie cytotoksyczności komórkowej i stanowi suboptymalną alternatywę diagnostyczną</p> <p>Badanie toksyny jest najbardziej istotne klinicznie jednakże charakteryzuje się niską czułością. Jedną z metod zwiększenia czułości jest badanie dwustopniowe przy zastosowaniu testów immunoenzymatycznych do wykrywania GDH (dehydrogenazy glutaminianowej) jako wstępne badanie przesiewowe i następnie w próbkach dodatnich określenie cytotoksyczności komórkowej lub założenie hodowli z wykrywaniem produkcji toksyn przez szczep wyhodowany; wyniki różnią się w zależności od czułości badania w kierunku GDH i do czasu pojawienia się danych pochodzących z większej liczby badań ten sposób postępowania ma pośrednią rekomendację</p> <p>Badanie PCR charakteryzuje się szybkością, wysoką czułością i specyficznością jednakże konieczne jest przeprowadzenie większej liczby badań aby zalecać to badanie jako rutynowe</p>	<p>W porównaniu z posiewem i oznaczaniem toksynotwórczości wyhodowanego szczepu, inne badania diagnostyczne, z wyjątkiem badań genetycznych, charakteryzują się zbyt niską do zaakceptowania czułością</p>
------------	---	--

- Zalecenia American Society of Microbiology w kierunku diagnostyki zakażeń *Clostridium difficile* [72]
  - Badanie w kierunku toksynotwórczych szczepów *C. difficile* należy ograniczyć do pacjentów z ≥ 3 luźnymi wypróżnieniami w ciągu 24 godz., za wyjątkiem przypadku podejrzenia niedrożności jelit
  - Ze względu na niską czułość nie jest zalecane stosowanie do celów diagnostycznych tylko i wyłącznie testów EIA wykrywających toksyny A/B *Clostridium difficile*
  - Wykrywanie antygeny GDH jest zalecane jako badanie przesiewowe zakażeń *C. difficile*; udowodniono wysoką czułość i negatywną wartość predykcyjną tego testu;
  - Dodatkowo wyniki testu GDH należy potwierdzić innymi metodami; pozytywny wynik GDH razem z pozytywnym wynikiem testu A/B EIA lub pozytywnym wynikiem testu neutralizacji cytotoksyczności lub pozytywnym wynikiem testu PCR (NAAT - amplifikacja kwasów nukleinowych) jest raportowany jako zakażenie toksynotwórczym szczepem *C. difficile*
  - Jeżeli w teście A/B EIA lub teście neutralizacji cytotoksyczności uzyska się negatywne wyniki, należy wykonać test PCR (NAAT) lub założyć hodowlę celem oznaczenia produkcji toksyn przez wyhodowany szczep
  - Laboratorium może wykorzystać metodę NAAT do wykrywania genów toksyn *C. difficile* jako jedyną metodę diagnostyczną

- Wykonywanie powtórnych badań po uzyskaniu dodatnich wyników (np. jako ocena skuteczności leczenia) nie jest zalecane, ponieważ pacjent może być nosicielem toksynotwórczych szczepów przez lata po ustąpieniu objawów klinicznych; powtórne badania są zalecane tylko w przypadku nawrotu choroby po wyleczeniu poprzedniego epizodu; wykonywanie powtórnych badań po uzyskaniu negatywnych wyników nie jest zalecane jeżeli zastosowano jeden z wymienionych poniżej algorytmów diagnostycznych (Ryc.1), ponieważ charakteryzuje je wysoka czułość.
- Ponad 50% noworodków jest skolonizowana toksynotwórczymi szczepami *C. difficile*; badanie w kierunku zakażeń *C. difficile* w tej grupie wiekowej powinno być przeprowadzone tylko po konsultacji z klinicystami

Rycina 1. Algorytmy badania w kierunku *C. difficile* wg American Society of Microbiology**Legenda**

GDH - dehydrogenaza glutaminianowa

NAAT – test amplifikacji kwasów nukleinowych

W ostatnich latach w związku z doniesieniami o ogniskach ciężkich zakażeń o podwyższonej śmiertelności wywołanych przez hiperepidemiczny szczep *C. difficile* 027/NAP1/BI, produkujący większe ilości toksyn A i B a także toksynę binarną i posiadający delecję wielkości 18 bp i 1bp w pozycji 117 w genie *tcdC* (negatywny regulator toksynotwórczości), zarówno w Ameryce Północnej jak i w Europie i innych krajach, powstaje potrzeba jak najszybszego wykrywania takich szczepów. Jest to ważne zarówno z punktu widzenia terapeutycznego, jak i odpowiedniego postępowania epidemiologicznego. Taką możliwość daje test Gene-Xpert *C. difficile* PCR jednocześnie wykrywający toksynę B, toksynę binarną, a także określający hiperepidemiczny typ 027/NAP1/BI (test zawiera startery i sondy do wykrywania sekwencji w genach toksyny B (*tcdB*), toksyny binarnej (*cdt*) i delecji *tcdC* nt 117). Test wykazał wyższą czułość i swoistość w porównaniu z testami immunoenzymatycznymi, a także testem cytotoksyczności [73,74].

Leczenie

I rzut choroby

Odstawienie antybiotyku

- Odstawienie antybiotyku jest wystarczające do ustąpienia objawów u 23% pacjentów w ciągu 48-72 i może być wystarczające u pacjentów z łagodną postacią zakażenia [75]
- Dalsze stosowanie antybiotyku, który był przyczyną zakażenia *C. difficile* skutkowało utrzymywaniem się objawów u 40% chorych (7 z 17) vs. u żadnego z tych (10 z 10) u których antybiotyk był odstawiony [76]
- Brakuje badań oceniających efekt zmiany antybiotykoterapii na antybiotyki o teoretycznie mniejszym potencjale wywołania zakażeń *C. difficile*, jednakże należy rozważyć możliwość zakończenia antybiotykoterapii lub zamiany na antybiotyk o węższym spektrum działania
- Jeżeli nie można przerwać antybiotykoterapii która doprowadziła do CZCD zalecana jest zmiana antybiotyku na jeden z grupy niskiego ryzyka wywołania CZCD

Odstawienie inhibitorów pompy protonowej

- Brak jest publikacji wskazujących na zwiększenie skuteczności leczenia zakażeń *C. difficile* po odstawieniu PPI; w jednym z badań wykazano, że stosowanie tej grupy leków nie stanowi czynnika ryzyka cięższego przebiegu zakażenia *C. difficile* [39]

Stosowanie leków zapierających

- stosowanie leków zapierających w zakażeniach *C. difficile* do niedawna nie było zalecane [77,78] ze względu na zatrzymanie pracy jelit, intensywne namnażanie się szczepów *C. difficile* i zwiększenie absorpcji toksyn [79]
- wpływ stosowania leków powodujących zaparcia na CZCD analizowano do tej pory jedynie w 2 badaniach, w jednym z nich, na niewielkiej grupie chorych nie stwierdzono negatywnego wpływu leków zwalniających motorykę przewodu pokarmowego głównie loperamidu na przebieg zakażenia [80]; w drugim badaniu porównano małą grupę 6 pacjentów których leczono loperamidem z grupą kontrolną bez loperamidu, u leczonych stwierdzono nieznaczne wydłużenie czasu trwania biegunki [81]
- równocześnie brak jest dowodów na to, że leki powodujące zaparcia wspomagają leczenie czy też skracają czas trwania objawów; na podstawie przesłanek teoretycznych można założyć, że stosowanie tej grupy leków może utrudniać ocenę ustępowania objawów oraz utrudniać docieranie leków doustnych do jelita grubego [82]

Wankomycyna i metronidazol

- Lekiem pierwszego rzutu w leczeniu CZCD jest metronidazol lub wankomycyna podawane doustnie [70, 83]
- Dawkowanie i okres leczenia: metronidazol 4 x 250 mg lub 3 x 500 mg a wankomycyna 4 x 125- 500mg, oba leki podawane przez 10-14 dni [70, 84]
- Wcześniejsze zalecenia wskazują na konieczność ograniczenia stosowania wankomycyny ze względu na ryzyko rozprzestrzeniania się enterokoków opornych na wankomycynę [85]; jednakże potwierdzono również negatywny wpływ metronidazolu na szerzenie się VRE (wanokomycynooporne enterokoki), natomiast uzyskano sprzeczne wyniki dotyczące doustnej wankomycyny [86]
- Skuteczność kliniczna metronidazolu i wankomycyny jest porównywalna w łagodnych i umiarkowanych CZCD, natomiast wankomycyna jest skuteczniejsza w ciężkich postaciach choroby (76 vs. 97%) [87]; przewaga wankomycyny w ciężkich zakażeniach nie została potwierdzona dla szczepów BI/NAP1/027; ryzyko nawrotów choroby jest porównywalne dla leczonych metronidazolem jak i wankomycyną

- Ciężka postać CZCD, dla której wykazano przewagę wankomycyny nad metronidazolem, definiowana była w przypadku uzyskania sumy ≥ 2 punktów na podstawie kryteriów przedstawionej poniżej [87]:
  - Wiek > 60 r.ż.: = 1 punkt
  - Gorączka $> 38,3^{\circ}\text{C}$ = 1 punkt
  - Albuminy $< 2,5$ mg/dl = 1 punkt
  - Leukocyty > 15000 /mm³ = 1 punkt
  - W endoskopii cechy rzekomobłoniastego zapalenia jelit = 2 punkty
  - Leczenie w Oddziale Intensywnej Terapii = 2 punkty
- Niepowodzenia w leczeniu metronidazolem stwierdzone są w 16-38% [88,89]
- W leczeniu bardzo ciężkiej postaci CZCD, przebiegającej z niedrożnością jelit należy podawać wankomycynę doustnie 4 x 500 mg i metronidazol dożylnie 3 x 500 mg [70]; w przypadku niedrożności wankomycyna może być ponadto podawana przez cewnik bezpośrednio do jelita grubego w dawce 500 mg w 100 ml roztworu soli fizjologicznej podawanej co 6 godz. [70]
- Ocena skuteczności leczenia: przy skutecznym leczeniu czas trwania objawów wynosi w leczeniu metronidazolem średnio 4,6 dnia, a wankomycyną średnio 3 dni [90]

Nawrót choroby:

- Do nawrotu dochodzi w około 20% przypadków
- Z reguły następuje po 3-21 dniach od zakończenia leczenia (aż do 4-8 tygodni od zakończenia leczenia [91])
- Nawrót nie wynika z oporności *C. difficile* na zastosowany wcześniej lek [92]
- Nawrót w połowie przypadków jest powodowany przez ten sam szczep [83]
- Czynniki ryzyka nawrotów:
  - Przebyty już wcześniej nawrót – ryzyko wzrasta wraz z kolejnym nawrotem: 15-35% po 1 epizodzie i 33-65% po > 2 epizodach [94,95,96]
  - słaba odpowiedź układu odpornościowego pacjenta i zbyt mały poziom wytwarzanych przeciwciał pełniących funkcję antytoksyn, przede wszystkim zauważalna u osób w podeszłym wieku [97]
- Leczenie nawrotu
  - Ponieważ obecność toksyny *C. difficile* utrzymuje się przez dłuższy czas po wyleczeniu, należy w diagnostyce różnicowej brać pod uwagę również inne przyczyny biegunki
  - Zalecane jest zastosowanie tego samego leku, z pomocą którego wyleczono pierwszy epizod, z wyjątkiem sytuacji gdy drugi epizod ma cięższy przebieg, w tej sytuacji należy stosować wankomycynę [98,99]

Leczenie nawrotów CZDZ

- wankomycyna w wysokich dawkach tj 2 g/dobę przez 10 dni i następnie dawki 125-500 mg podawane co 3 dzień przez 4 tygodnie [100]
- wymienniki anionowe np. cholestyramina, colestipol nie powinny być stosowane: brak przewagi nad placebo, mogą wiązać wankomycynę zmniejszając jej skuteczność [101,102]
- immunoglobuliny: brak randomizowanych badań – jedynie obserwacyjne, należy rozważyć przy braku innych opcji terapeutycznych [103]
- Rifaxymina stosowana w skojarzeniu z wankomycyną: pozytywny efekt wykazano na małej grupie pacjentów [104]
- Probiotyki: wankomycyna 2 g/dobę z dodatkiem *Saccharomyces boulardii* [105,106,107]
- Wlewki dojelitowe kału oraz płukanie jelita grubego [108]

Inne leki

- Teikoplanina : skuteczność teikoplaniny w porównaniu z wankomycyną była badana co najmniej w 4 badaniach, i jednej pracy, określającej optymalne dawki teikoplaniny [109,110,11,112]; skuteczność była porównywalna z wankomycyną, stosowana dawka doustna 100-400 mg podawana dwa razy dziennie
- Rifaxymina: skuteczność rifaxyminy w leczeniu CZCD określają bardzo nieliczne badania; w jednym z nich, rifaxymina była stosowana w nawrotowej postaci choroby w dawce dobowej 400-800 mg, podawanej przez 2 tygodnie tuż po zakończeniu kuracji wankomycyną; wyniki były zadowalające jednakże badanie nie pozwala na wyciągnięcie wniosków co do skuteczności tego postępowania, zauważalne było wyraźne narastanie oporności szczepów na rifaxyminę w trakcie leczenia [104]
- Fidaxomicyna: została zatwierdzona przez Food and Drug Administration (USA) w czerwcu 2011 roku do leczenia CZCD. Makrolidowy antybiotyk nie wchłania się z przewodu pokarmowego, skutecznie działa na szczepy *C. difficile*. W odróżnieniu od wankomycyny nie wpływa negatywnie na fizjologiczną mikroflorę jelitową, wykazano porównywalną z wankomycyną

skuteczność kliniczną i mniejsze ryzyko nawrotu (10 vs. 28%) w zakażeniach powodowanych przez inne szczepy niż NAP1 [113].

- Probiotyki:
  - Stosowanie probiotyków jako profilaktyka zakażeń: nie jest zalecane ze względu na brak dowodów ich skuteczności [114,115]
  - W metaanalizie Cochrane w 4 badaniach randomizowanych wykazano brak wystarczających dowodów upoważniających zalecanie stosowania probiotyków w leczeniu CZCD [116]
- Przeciwciała: wykazano zmniejszenie ryzyka nawrotu zakażenia z 25% do 7% przy stosowaniu przeciwciał monoklonalnych przeciw toksynom *C. difficile*, podawanych razem z wankomycyną lub metronidazolem [117].

Leczenie chirurgiczne

- Wskazania obejmują *megacolon toxicum*, perforację jelita, objawy toksemii nieodpowiadające na leczenie zachowawcze; powinno być rozważone u pacjentów w wieku > 65 r.ż. z leukocytozą > 20000/mm³ oraz podwyższonym poziomem mleczanów z ciężkim zakażeniem wymagającym pobytu w Oddziale Intensywnej Terapii, [118,119]

Postępowanie w przypadku stwierdzenia zakażenia *Clostridium difficile* u pacjenta hospitalizowanego

Zakażenia spowodowane przez *C. difficile* należą aktualnie do najczęstszych zakażeń szpitalnych. Szybkie rozprzestrzenianie się tego drobnoustroju w środowisku szpitalnym wynika z następujących przyczyn: skażenia środowiska szpitalnego, długotrwałego przeżywania spor, oporności na większość rutynowo stosowanych środków dezynfekcyjnych, możliwości przenoszenia na rękach personelu, ekspozycji wielu pacjentów na antybiotyki [120].

W przypadku stwierdzenia zakażenia *C. difficile* należy:

- niezwłocznie wdrożyć izolację kontaktową pacjenta: ze względu na duży potencjał rozprzestrzeniania i kontaminacji środowiska konieczne jest wydzielenie osobnego pomieszczenia z własną toaletą [121]
- przed wejściem na salę personel medyczny oraz osoby odwiedzające zakładają rękawiczki i jednorazowy fartuch
- po kontakcie z pacjentem należy umyć ręce ciepłą bieżącą wodą z zastosowaniem mydła; wcieranie środka alkoholowego nie jest wystarczające gdyż nie działa skutecznie na spory, nie wykazano przewagi innych środków antyseptycznych nad wodą z mydłem [122,123,124]
- pacjent powinien być izolowany na okres do ok. 48 godz. od ustąpienia biegunki i uzyskania uformowanego stolca [125, 126]; ponieważ toksyna w kale może być wykrywana również u osób u których objawy już ustąpiły to w przypadku prawdopodobnego pojawienia się szczepów hiperepidemicznych, łatwo rozprzestrzeniających się w oddziale, należy rozważyć izolację pacjenta przez cały okres hospitalizacji [127, 128]
- dezynfekcja powierzchni
  - do dezynfekcji powierzchni należy stosować środki dezynfekcyjne skuteczne wobec spor *C. difficile*, zastosowanie niewłaściwych środków dezynfekcyjnych np. czwartorzędowych soli amoniowych prowadzi do nasilenia tworzenia spor i trudniejszej eradykacji drobnoustroju ze środowiska [128, 129]; do dezynfekcji powierzchni należy stosować środki zawierające wolny chlor w stężeniu 5000 PPM [70, 131, 132]; ponieważ tak wysokie stężenie chloru może powodować niszczenie niektórych powierzchni w wyjątkowych sytuacjach możliwe jest zastosowanie również środków chlorowych z zawartością wolnego chloru w stężeniu 1000 PPM, jednakże wyniki badań potwierdzających skuteczność tego stężenia są sprzeczne [128,133,134]
  - zastosowanie nadtlenku wodoru w stanie gazowym tzw. HPV – Hydrogen Peroxide Vapor): ten sposób dezynfekcji pomieszczeń wykazuje skuteczne działanie wobec spor *C. difficile* [135, 136] i może być stosowany głównie do dekontaminacji sali po opuszczeniu jej przez pacjenta zakażonego *C. difficile*; skuteczność takiej dekontaminacji uzależniana jest od stopnia przeszkolenia personelu, jednak procedura nie jest skuteczna wobec bardzo zabrudzonych powierzchni.
  - Dwutlenek chloru: zalecany do stosowania głównie w przypadkach epidemicznego występowania *C. difficile* [126,137]
- Dezynfekcja sprzętu medycznego i przedmiotów stosowanych przez pacjenta
  - sprzęt medyczny zwykle wymieniany między pacjentami powinien być wydzielony tylko dla pacjenta zakażonego *C. difficile*
  - sprzęt medyczny opuszczający salę chorego powinien przejść dekontaminację z zastosowaniem środków skutecznych wobec spor *C. difficile*; do dekontaminacji sprzętu można stosować
    - sterylizację
    - 2% roztwór aldehydu glutarowego przez 10-20 min. [138]
    - 0,55% ortho-phtalaldehid (dialdehyd ftalowy) przez 12 min. [138]

- 0,26% kwas nadoctowy przez 15 min.[139,140,141]
- Inne środki o wykazanym działaniu wobec spor *C. difficile* wg bieżącego przeglądu piśmiennictwa
- Pościel pacjenta: z reguły w pralniach stosowane metody dezynfekcji są nieskuteczne wobec spor *C. difficile*, z tego powodu zalecana jest dekontaminacja pościeli za pomocą środków sporobójczych lub sterylizacja przed wystaniem do pralni
- kaczki, podsuwacze oraz sprzęt kuchenny, który jest rutynowo dezynfekowany w myjce -dezynfektorze powinien być wcześniej zdezynfekowany w środku chlorowym lub sterylizowany; dezynfekcja termiczna stosowana w myjkach jest niewystarczająca do niszczenia spor *C. difficile* nawet jeżeli temperatura 90°C jest utrzymywana przez 5 minut; skuteczność dekontaminacji jest większa jeżeli w cyklu stosowany jest alkalizujący detergent [142]

Postępowanie w przypadku epidemicznego rozprzestrzeniania się zakażeń *C. difficile*

- Ognisko epidemiczne CZDC: pojawienie się 2 lub więcej powiązanych ze sobą przypadków w danym okresie czasu i określonej przestrzeni, biorąc pod uwagę zapadalność endemiczną [42]
- Zalecane jest wdrożenie szkoleń dla personelu medycznego dotyczących metod zapobiegania transmisji *C.difficile* [143]
- Zalecane jest przeprowadzenie rozmów edukacyjnych z pacjentem zakażonym *C.difficile* i jego rodziną dotyczących zasad izolacji kontaktowej [144]
- Zalecane jest wdrożenie działań w celu szybkiej identyfikacji pacjentów zakażonych *C. difficile*: niezwłoczne wykonywanie badań u pacjentów z objawami zakażenia oraz izolacja pacjentów w oczekiwaniu na wynik [128]
- Zalecane jest wydzielenie osobnych sal chorych lub odcinka oddziału lub oddziału w celu kohortacji pacjentów z *C. difficile* – ich przestrzennego oddzielenia od pacjentów bez zakażenia [143]
- Należy dokonać przeglądu metod dekontaminacji środowiska oddziału, jeżeli możliwe to należy wydzielić osobny, dobrze przeszkolony personel sprzątający [128]
- Nie jest zalecana identyfikacja bezobjawowych nosicieli [70]
- Zalecane jest stosowanie środków działających na spory *C. difficile* do wszystkich powierzchni, w szczególności tych często dotykanych [128, 144]
- Zalecana jest analiza sytuacji, kiedy dochodzi do nadużywania antybiotyków oraz identyfikacja antybiotyków, których stosowanie sprzyja zakażeniom *C. difficile* i zastępowanie ich innymi antybiotykami [128]
- Nie jest zalecane stosowanie metronidazolu i wankomycyny jako profilaktyki zakażenia *C. difficile* u pacjentów bez objawów [145]
- Zalecane jest nadzorowanie pacjentów przeniesionych na inne oddziały, będących poprzednio w kontakcie z osobami zakażonymi [144]
- Jeżeli dochodzi do dalszego rozprzestrzeniania się zakażeń mimo podjętych działań, należy wstrzymać przyjęcia i po wypisaniu ostatniego pacjenta poddać oddział dekontaminacji z zastosowaniem środków działających na spory *C. difficile* [128]

Zakażenia *Clostridium difficile* w Oddziale Intensywnej Terapii (OIT)

- Definicja biegunki w OIT: ≥ 3 luźne stolce w ciągu doby lub w objętości > 250 ml na dobę [146]
- Częstość występowanie biegunek u pacjentów OIT jest zmienna i może dochodzić do 40% [147]
- Większość biegunek nie ma przyczyn infekcyjnych i wynika z prowadzenia żywienia dojelitowego, stosowania leków, niedokrwienia, stresu, niedożywienia, hypoalbuminemii [148]
- Nieliczne badania kliniczne charakteryzują zapadalność związaną z zakażeniem *C. difficile* w OIT: w dwóch badaniach na dużych populacjach pacjentów hospitalizowanych w OIT częstość występowania zakażeń *C. difficile* wyniosła 4,0 i 5,3% [148, 149], w jednym z badań połowa zakażeń wystąpiła w trakcie hospitalizacji a połowa pacjentów została już przyjęta do szpitala z tym zakażeniem [149]; objawy zakażenia *C. difficile* pojawiały się średnio w 7 dobie pobytu w OIT [150]
- Przebieg kliniczny zakażenia *C. difficile* u leczonych w OIT został opisany w 2 kolejnych badaniach: obraz wstrząsu septycznego lub ciężkiej sepsy wystąpił u 43% chorych, śmiertelność całkowita wyniosła 40%, śmiertelność bezpośrednio związana z *C. difficile* wyniosła 6% [151, 152] ; zakażenie było powodem wydłużenia okresu hospitalizacji w OIT o 2-3 dni [152,153]
- U ok. 20% pacjentów krytycznie chorych zakażenie *C. difficile* nie objawiało się biegunką a raczej obserwowano ostry brzuch i niedrożność [154]
- Kluczowe aspekty diagnostyki: ze względu na brak możliwości zebrania wywiadu, powszechność występowania biegunki o etiologii nieinfekcyjnej w warunkach OIT, *C. difficile* powinno być diagnozowane u każdego pacjenta, u którego wystąpi obraz ostrego brzucha bez innej uchwytnej przyczyny, biegunce towarzyszy niespodziewanie wysoka leukocytoza oraz gdy wodniśta biegunka rozwinęła się u pacjenta po antybiotykoterapii , leczonego inhibitorami pompy protonowej, z niskim poziomem albumin[155,156]

- W leczeniu zakażenia *C. difficile* trudności sprawia fakt, że większość pacjentów w OIT z zakażeniem *C. difficile* równocześnie jest leczonych z powodu innego zakażenia i odstawienie antybiotyku jest trudne lub niemożliwe
  - Zapobieganie przeniesienia zakażenia *C. difficile* w warunkach OIT jest wyjątkowo trudne gdyż konieczna jest zmiana sposobów dekontaminacji sprzętu, powierzchni oraz zmiana środka do higieny rąk na wodę z mydłem lub z chlorheksydyną [157]
-

Piśmiennictwo

1. McDonald C., Coignard B., Dubberke E. i wsp.: Recommendation for surveillance of *Clostridium difficile* associated diseases, *Infect Control Hosp Epidemiol* 2007;28:140-5.
2. Kuijper E., Coignard B., Tull P. i wsp.: Emergence of *Clostridium difficile* associated diseases in North America and Europe, *Clin Microbiol Infect* 2006;12; suppl 6:2-18.
3. Viscidi R., Willey S., Bartlett J.G. i wsp.: Isolation rates and toxigenic potential of *Clostridium difficile* isolates from various patient populations, *Gastroenterology* 1981;81:5-9.
4. McFarland L., Mulligan M., Kwok R., i wsp.: Nosocomial acquisition of *Clostridium difficile* infection, *N Engl J Med* 1989;320:204-10.
5. Tullus K., Aronsson B., Marcus S., i wsp.: Intestinal colonization with *Clostridium difficile* in infants up to 18 months of age, *Eur J Clin Microbiol Infect Dis*. 1989;8:390-3.
6. Bartlett J.G.: Antibiotic-associated diarrhea, *Clin Infect Dis* 1992; 15:573-81.
7. Lai K.K., Melvin Z.S., Menard M.J., i wsp.: *Clostridium difficile*-associated diarrhea: epidemiology, risk factors, and infection control, *Infect Control Hosp Epidemiol* 1997;18:628-32.
8. Ho M., Yang D., Wyle F.A., i wsp.: Increased incidence of *Clostridium difficile*-associated diarrhea following decreased restriction of antibiotic use, *Clin Infect Dis* 1996;23; suppl. 1:S102-6.
9. Manian F.A., Meyer L.: CDAD rates, *Infect Control Hosp Epidemiol* 1995;16:63-5.
10. Wistrom J., Norrby S., Myhre E. i wsp.: Frequency of antibiotic associated diarrhea in 2462 antibiotic treated hospitalized patients: a prospective study, *J Antimicrob Chemother* 2001;47:43-50.
11. Barbut F., Delmee M., Brazier J. S., i wsp.: A European survey of diagnostic methods and testing protocols for *Clostridium difficile*, *Clin Microbiol Infect* 2003; 9:989-96.
12. Elixhauser A., Jhung M.: *Clostridium difficile* Diseases in US Hospitals; AHRQ, Centre for Delivery, Organization and Markets, Healthcare Cost and Utilization Project. Nationwide Inpatient Sample, april 2008
13. Eggertson L.: Quebec strain of *C. difficile* in 7 provinces, *Can Med Assoc J* 2006; 174: 607-8.
14. Kuijper E., Coignard B., Tull P. i wsp.: Emergence of *Clostridium difficile* associated diseases in North America and Europe, *Clin Microbiol Infect* 2006; 12 suppl 6: 2-18.
15. Warny M., Pépin J., Fang A, i wsp.: Toxin production by an emerging strain of *Clostridium difficile* associated with outbreaks of severe disease in North America and Europe, *Lancet* 2005; 366:1079-84.
16. Kuijper I., Poxton I.R., Monnet D. L.: Update of *Clostridium difficile* infection due to PCR ribotype 027 in Europe. *Euro Surveill*. 2008 13(31): pii_1894
17. Bauer M., Notermans D., van Benthem B. i wsp.: *Clostridium difficile* infection in Europe: a hospital-based Survey, *Lancet* 2011;377:63-73
18. McDonald L.C., Killgore G.E., Thompson A., i wsp.: An epidemic, toxin gene-variant strain of *Clostridium difficile*, *N Engl J Med* 2005; 353:2433-41.
19. Underwood S., Stephenson K., Fawley W.N., i wsp.: Effects of hospital cleaning agents on spore formation by North American and UK outbreak *Clostridium difficile* (CD) strains [poster LB-28]. In: Program and abstracts of the 45th Annual Interscience Conference on Antimicrobials and Chemotherapy (New Orleans, LA). 2005.
20. Pituch H., Kreft D., Obuch-Woszczyński P. i wsp.: Clonal spread of a *Clostridium difficile* strain with a complete set of a toxin A, toxin B, and binary toxin genes among Polish patients with *Clostridium difficile* associated diarrhea, *J Clin Microbiol* 2005;43:772-5.
21. Freeman J., Fawley W. N., Baines S., i wsp.: Measurement of toxin production by *Clostridium difficile*, *Lancet* 2006;367:982-3.
22. Pituch, H., D. Bakker, E. Kuijper, P., i wsp.: First isolation of *Clostridium difficile* PCR-ribotype 027/toxinotype III in Poland, *Pol J Microbiol* 2008;57:267-8.
23. Martirosian G., Szczesny A., Cohen S., i wsp.: Analysis of *Clostridium difficile* associated diarrhea among patients hospitalized in tertiary care academic hospital, *Diagn Microbiol Infect Dis* 2005;52:153-5.
24. Severe *Clostridium difficile*-associated disease in populations previously at low risk, *MMWR Morb Mortal Wkly Rep* 2005; 54:1201-5.
25. Dial S.: Patterns of antibiotic use and risk of hospital admission because of *Clostridium difficile* infection, *CMAJ* 2008;179(8):767-72.
26. Bignard G.: Risk factors for *Clostridium difficile* infection, *J Hosp Infect* 1998;40:1-15.
27. Mertz D., Frei R., Plagge H., i wsp.: Stronger correlation between antibiotic use and the incidence of *Clostridium difficile*

- determined by culture results instead of faecal toxin detection only, *Eur J Clin Microbiol Infect Dis* 2010;29(12):1575-8.
28. Thomas C., Stevenson M., Riley T.V.: Antibiotics and hospital-acquired *Clostridium difficile*-associated diarrhoea: a systematic review, *J Antimicrob Chemother* 2003;51(6):1339–50.
  29. Vernaz N., Hill K., Leggeat S., i wsp.: Temporal effects of antibiotic use and *Clostridium difficile* infections, *J Antimicrob Chemother* 2009;63:6, 1272-5.
  30. Owens R., Donskey C., Gaynes R., i wsp.: Antimicrobial associated risk factors for *Clostridium difficile* infection, *Clin Infect Dis* 2008;46 suppl 1:S19-31
  31. Blondeau J.M.: What we have learned about antimicrobial use and the risk for *Clostridium difficile* associated diarrhoea, *J Antimicrob Chemother* 2009;63: 238-42.
  32. Yee J., Dixon C., McLean A., i wsp.: *Clostridium difficile* disease in a department of surgery: the significance of prophylactic antibiotics, *Arch Surg* 1991; 126:241–6.
  33. Dial S., Alrasadi K., Manoukian C., i wsp.: Risk of *Clostridium difficile* diarrhea among hospital inpatients prescribed proton pump inhibitors: cohort and case-control study. *CMAJ* 2004;127:33-8
  34. Howell M., Novak V., Grgurich P.: Iatrogenic gastric acid suppression and the risk of nosocomial *Clostridium difficile* Infection, *Arch Intern Med* 2010;170:784-90.
  35. Schroeder A.: Gastric acid suppression by proton pump inhibitors as a risk factor for *Clostridium difficile* associated diarrhoea in hospitalized patients, *Am J Gastroenterol* 2008;103:2314-6.
  36. Yearsley K.: Proton pump inhibitor therapy is a risk factor for *Clostridium difficile* associated diarrhoea, *Aliment Pharmacol Ther* 2006;24:613-9.
  37. Dial S., Delaney J.A., Schneider V., i wsp.: Proton pump inhibitor use and risk of community-acquired *Clostridium difficile*-associated disease defined by prescription for oral vancomycin therapy, *CMAJ* 2006; 175:745–8.
  38. Leonard J., Marshall J. K., Moayyedi P.: Systematic review of the risk of enteric infection in patients taking acid suppression, *Am J Gastroenterol* 2007;102:2047–56.
  39. Henrich T.J., Krakower D., Bitton A., i wsp.: Clinical risk-factors for severe *Clostridium difficile*-associated disease, *Emerg Infect Dis* 2009;15:415-22.
  40. Nassir A.I.: A comparison of clinical and microbiologic response to treatment of *Clostridium difficile*-associated disease with metronidazole and vancomycin, *Clin Infect Dis* 2008; 47:56–62.
  41. Wistrom J., Noorby S., Myhre E., i wsp.: Frequency of antibiotic associated diarrhoea in 2462 antibiotic-treated hospitalized patients: a prospective study, *J Antimicrob Chemother* 2001;47:43–50.
  42. National *Clostridium difficile* Standards Group. National *Clostridium difficile* Standards Group: Report to the Department of Health. *J Hosp Infect* 2004;56(suppl 1):1–38.
  43. Collington A., Ticchi L., Depitre C., i wsp.: Heterogeneity of *Clostridium difficile* isolates from infants, *Eur J Pediatr* 1993;152:319-22.
  44. McFarland L.V., Mulligan M.E., Kwok R.Y.Y, i wsp.: Nosocomial acquisition of *Clostridium difficile* infection, *N Engl J Med* 1989;320:204-6.
  45. Verity P., Wilcox M.H., Fawley W., i wsp. Prospective evaluation of environmental contamination by *Clostridium difficile* in isolation side rooms, *J Hosp Infect* 2001;49:204-9.
  46. Leischner J., Johnson S., Sambol S., i wsp.: Effect of alcohol hand gels and chlorhexidine hand wash in remove in spores of *Clostridium difficile* from hand; abstracts LB-29 of the Annual Interscience Conference on Antimicrobials and Chemotherapy, Washington 2005
  47. Wilcox M., Fawley W.: Hospital disinfectants and spore formation by *Clostridium difficile*, *Clin Infect Dis* 2000;31:995-1000.
  48. Tedesco J.: Pseudomembranous colitis, *Med.Clin North Am* 1982;66:655-64.
  49. Hurley B., Ngyuen C.: The spectrum of pseudomembranous enterocolitis and antibiotic associated diarrhoea, *Arch Intern Med*. 2002;162:2177-84.
  50. Thielman N.: Antibiotic associated colitis in: Mandell G., Bennett J. Dolin R.: Principles and practice of infectious diseases; 5-th ed Churchill Livingstone 2000.
  51. Bulusu M., Narayan S., Shetler K., i wsp.: Leukocytosis as a harbinger and surrogate marker of *Clostridium difficile* infection in hospitalized patients with diarrhoea, *Am J Gastroenterol* 2000;95:3137– 41.
  52. Pepin J., Routhier S., Gagnon S., B., i wsp. : Management and outcomes of a first recurrence of *Clostridium difficile*-associated disease in Quebec, Canada, *Clin Infect Dis* 2006; 42: 758–64.
  53. Wilcox M., Fawley W., Settle A., i wsp.: Recurrence of symptoms In *Clostridium difficile* infection-relapse or reinfection, *J Hosp Infect* 1998;38:93-100 .
-

-
54. Kenneally C., Rosini J., Skrupky L.: Analysis of 30-day mortality for *Clostridium difficile* associated disease In the ICU setting, *Chest* 2007;132:418-24.
  55. Pepin J, Baliquette L, Cossette B.: Mortality attributable to nosocomial *Clostridium difficile*-associated disease during an epidemic caused by a hypervirulent strain in Quebec, *CMAJ* 2005;173:1037-42.
  56. Greenstein A.: Risk factors for the development of fulminant *Clostridium difficile* colitis, *Surgery* 2008 ;143 :623-9.
  57. Henrich T.: Clinical risk factors for severe *Clostridium difficile*-associated disease, *Emerg Infect Dis* 2009; 15: 415-22.
  58. Shanholtzer C., Willard K., Holter J. i wsp.: Comparison of the Vidas *Clostridium difficile* toxin A immunoassay with *C. difficile* culture and cytotoxin and latex tests, *J Clin Microbiol* 1992; 30:1837-40.
  59. Ticehurst J., Aird D., Dam L., i wsp.: Effective detection of toxigenic *Clostridium difficile* by a two-step algorithm including tests for antigen and cytotoxin, *J Clin Microbiol* 2006; 44:1145-9.
  60. Turgeon D., Novicki T., Quick J. i wsp.: Six rapid tests for direct detection of *Clostridium difficile* and its toxins in fecal samples compared with fibroblast cytotoxicity assay, *J Clin Microbiol* 2003;41:667-70.
  61. Guerrant R.L., van Gilder T., Steiner T., i wsp.: Practice guidelines for the management of infectious diarrhea, *Clin Infect Dis* 2001;32:331-51.
  62. Gerding D.N., Johnson S., Peterson L.R., i wsp.: *Clostridium difficile*-associated diarrhea and colitis, *Infect Control Hosp Epidemiol* 1995;16:459-77.
  63. Fenner L., Widmer A., Goy G., i wsp.: Rapid and reliable diagnostic algorithm for detection of *Clostridium difficile*, *J Clin Microbiol* 2008;46:328-30.
  64. Manabe Y.C., Vinetz J.M., Moore R.D, i wsp.: *Clostridium difficile* colitis: an efficient clinical approach to diagnosis, *Ann Intern Med* 1995; 123:835-40.
  65. Larson H., Barclay E., Hill I. :Epidemiology of *Clostridium difficile*, *J Infect Dis* 1982;146:727-33.
  66. Tedesco F.J., Corless J.K., Brownstein R.E.: Rectal sparing in antibiotic associated pseudomembranous colitis: a prospective study, *Gastroenterology* 1982; 83:1259-60.
  67. Kawamoto S., Horton K.M., Fishman E.K.: Pseudomembranous colitis: spectrum of imaging findings with clinical and pathologic correlation, *Radiographics* 1999; 19:887-97.
  68. Planche T.: Diagnosis of *Clostridium difficile* infection by toxin detection kits: a systematic review, *Lancet Infect Dis* 2008;8:777-84.
  69. Babady N.E., Stiles J., Ruggiero P., i wsp.: Evaluation of the Cepheid Xpert *Clostridium difficile* Epi Assay for diagnosis *C. difficile* infection and typing of the NAP1 Strain at a Cancer Hospital, *J Clin Microbiol* 2011; 48: 4519-24
  70. Cohen S., Gerding D., Jonson S., i wsp.: Clinical Practice Guidelines for *Clostridium difficile* Infection in Adults: 2010 Update by the Society for Healthcare Epidemiology of America (SHEA) and the Infectious Diseases Society of America (IDSA), *Infect Control Hosp Epidemiol* 2010;31:431-55.
  71. Crobach M., Dekkers O, Wilcox M., i wsp.: European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases(ESCMID): Data review and recommendations for diagnosing *Clostridium difficile*-infection (CDI), *Clin Microbiol Infect* 2009; 15: 1053-66.
  72. American Society of Microbiology: A Practical Guidance Document for the Laboratory Detection of Toxigenic *Clostridium difficile* September 21, 2010. www.asm.org
  73. Babady N.E., Stiles J., Ruggiero P., i wsp.: Evaluation of the Cepheid Xpert *Clostridium difficile* Epi Assay for diagnosis *C. difficile* infection and typing of the NAP1 Strain at a Cancer Hospital, *J Clin Microbiol* 2011; 48: 4519-24.
  74. Novak-Weekley S.M., Marlowe E.M., Miller J.M., i wsp.: *Clostridium difficile* testing in the clinical laboratory using multiple testing algorithms, *J Clin Microbiol* 2010; 48: 889-93.
  75. Easley D., Gerding D., Olson M., I wsp.: Prospective randomised trial of metronidazol vs. Vancomycin for *Clostridium difficile* associated diarrhea and colitis, *Lancet* 1983;2:143-6.
  76. Modena S., Gollamudi S., Friedenber F.: Continuation of antibiotics is associated with failure of metronidazol for *Clostridium difficile* asociated diarrhea , *J Clin Gastroenterol* 2006;40:49-54.
  77. Fekety R., Shah A. : Diagnosis and treatment of *Clostridium difficile* colitis, *JAMA* 1993; 269:71-5.
  78. Fekety R. : Guidelines for the diagnosis and management of *Clostridium difficile*-associated diarrhea and colitis. American College of Gastroenterology, Practice Parameters Committee, *Am J Gastroenterol* 1997; 92:739-50.
  79. Church J.M., Fazio V.W.: A role for colonic stasis in the pathogenesis of disease related to *Clostridium difficile*, *Dis Colon Rectum* 1986;29:804-09.
  80. Koo H.L., Koo D.C., Musher D.M., i wsp.: Antimotility agents for the treatment of *Clostridium difficile* diarrhea and colitis, *Clin Infect Dis* 2009; 48:598-605.
  81. Kato H.: Inappropriate use of loperamide worsens *Clostridium difficile*-associated diarrhea, *J Hosp Infect* 2008; 70:194-5.
  82. Gerding G.: Antimotility Agents for the Treatment of *Clostridium difficile* Infection: Is the Juice Worth the Squeeze? *Clin Infect Dis* 2009;48:606-8.
-

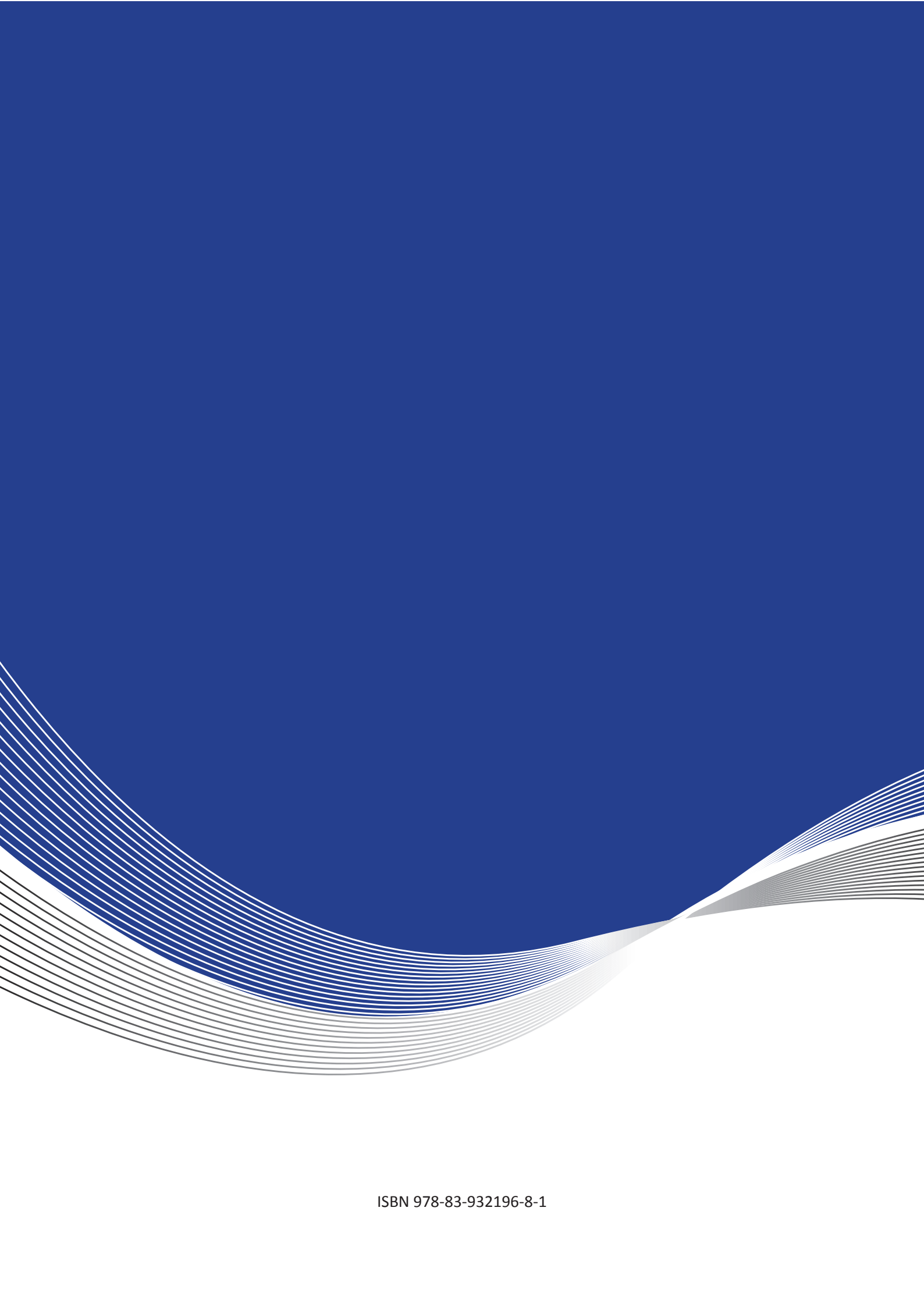
83. Bauer M., Kuijper E., van Disel J.: European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases (ESCMID): treatment guidance document for *Clostridium difficile* infection (CDI), *Clin Microbiol Infect* 2009; 15: 1067–79
84. Bricker E., Garg R., Nelson R., i wsp.: Antibiotic treatment for *Clostridium difficile*–associated diarrhea in adults, *Cochrane Database Syst Rev* 2005:CD004610.
85. Carmeli Y., Eliopoulos G.M., Samore M.H.: Antecedent treatment with different antibiotic agents as a risk factor for vancomycin-resistant *Enterococcus*, *Emerg Infect Dis* 2002; 8:802–7.
86. Gerding D.: Is there a relationship between vancomycin-resistant enterococcal infection and *Clostridium difficile* infection, *Clin Infect Dis* 1997; 25; suppl 2:S206–10.
87. Zar F., Bakkanagari S., Moorthi K.: A comparison of vancomycin and metronidazole for the treatment of *Clostridium difficile*–associated diarrhea, stratified by disease severity, *Clin Infect Dis* 2007; 45:302–7.
88. Musher D.M., Aslam S., Logan N., i wsp.: Relatively poor outcome after treatment of *Clostridium difficile* colitis with metronidazole, *Clin Infect Dis* 2005; 40:1586–90.
89. Pepin J., Alary M.E., Valiquette L., i wsp.: Increasing risk of relapse after treatment of *Clostridium difficile* colitis in Quebec, Canada, *Clin Infect Dis* 2005; 40:1591–7.
90. Wilcox M.: Diarrhoea caused by *Clostridium difficile*: response time for treatment with metronidazole and vancomycin, *J Antimicrob Chemother* 1995; 36:673–9.
91. Fekety R., McFarland L.V., Surawicz C.M., i wsp.: Recurrent *Clostridium difficile* diarrhea: characteristics of and risk factors for patients enrolled in a prospective, randomized, double-blinded trial, *Clin Infect Dis*. 1997;24:324–33.
92. Sanchez J.L., Gerding D.N., Olson M.M., i wsp.: Metronidazole susceptibility in *Clostridium difficile* isolates recovered from cases of *C. difficile*–associated disease treatment failures and successes, *Anaerobe* 1999; 5:201–4.
93. Johnson S., Adelmann A., Clabots C.R., i wsp.: Recurrences of *Clostridium difficile* diarrhea not caused by the original infecting organism, *J Infect Dis*. 1989;159:340–3.
94. Barbut F., Richard A., Hamadi K., i wsp.: Epidemiology of recurrences or reinfections of *Clostridium difficile*–associated diarrhea, *J Clin Microbiol* 2000; 38:2386–8.
95. Aas J., Gessert C.E., Bakken J.S.: Recurrent *Clostridium difficile* colitis: case series involving 18 patients treated with donor stool administered via a nasogastric tube, *Clin Infect Dis* 2003; 36:580–5.
96. Fekety R., Silva J., Kauffman C., i wsp.: Treatment of antibiotic-associated *Clostridium difficile* colitis with oral vancomycin: comparison of two dosage regimens, *Am J Med* 1989; 86:15–9.
97. Kyne L., Warny M., Qamar A., i wsp.: Association between antibody response to toxin A and protection against recurrent *Clostridium difficile* diarrhea, *Lancet* 2001; 357:189–93.
98. Van Nispen, Tot M., Pannerden C.M., i wsp.: Recurrent *Clostridium difficile* infection : what are the treatment options? *Drugs* 2011; 71:853–68.
99. Pepin J., Routhier S., Gagnon S., i wsp.: Management and outcomes of a first recurrence of *Clostridium difficile*–associated disease in Quebec, Canada. *Clin Infect Dis*, 2006; 42,758–64
100. McFarland L.V., Elmer G.W., Surawicz C.M.: Breaking the cycle: treatment strategies for 163 cases of recurrent *Clostridium difficile* disease, *Am J Gastroenterol* 2002; 97: 1769–75.
101. Mogg G.A., George R.H., Youngs D., i wsp.: Randomized controlled trial of colestipol in antibiotic-associated colitis. *Br J Surg* 1982; 69:137–9.
102. Taylor N.S., Bartlett J.G.: Binding of *Clostridium difficile* cytotoxin and vancomycin by anion-exchange resins, *J Infect Dis* 1980; 141:92–7.
103. McPherson S., Rees C.J., Ellis R., i wsp.: Intravenous immunoglobulin for the treatment of severe, refractory, and recurrent *Clostridium difficile* diarrhea, *Dis Colon Rectum* 2006; 49:640–5.
104. Johnson S., Schriever C., Galang M., i wsp.: Interruption of recurrent *Clostridium difficile*–associated diarrhea episodes by serial therapy with vancomycin and rifaximin, *Clin Infect Dis* 2007;44: 846–8.
105. Surawicz C.M., McFarland L.V., Greenberg RN, i wsp.: The search for a better treatment for recurrent *Clostridium difficile* disease: use of high dose vancomycin combined with *Saccharomyces boulardii*, *Clin Infect Dis* 2000; 31:1012–7.
106. McFarland L.V., Surawicz C.M., Greenberg RN, i wsp.: A randomized placebo-controlled trial of *Saccharomyces boulardii* in combination with standard antibiotics for *Clostridium difficile* disease, *JAMA* 1994; 271:1913–8.
107. Pillai A., Nelson R.: Probiotics for treatment of *Clostridium difficile*–associated colitis in adults, *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2008, Issue 1. Art. No.: CD004611. DOI: 10.1002/14651858.CD004611.pub2.
108. Persky S.E., Brandt L.J.: Treatment of recurrent *Clostridium difficile*–associated diarrhea by administration of donated stool directly through a colonoscope, *Am J Gastroenterol* 2000; 95:3283–5.
109. Wenisch C.: Comparison of vancomycin, teicoplanin, metronidazole and fusidic acid for the treatment of *Clostridium difficile* associated diarrhea, *Clin Infect Dis* 1996;22:813–8.

110. de Lalla F., Privitera G., Rinaldi E., et al.: Treatment of *Clostridium difficile*- associated disease with teicoplanin, Antimicrob Agents Chemother 1989; 33: 1126-7.
111. de Lalla F., Nicolin R., Rinaldi E., i wsp.: Prospective study of oral teicoplanin versus oral vancomycin for therapy of pseudomembranous colitis and *Clostridium difficile*-associated diarrhea, Antimicrob Agents Chemother 1992; 36: 2192-6.
112. Wistroń J.: On behalf of the Swedish CDAD study group. Treatment of *Clostridium difficile* associated diarrhea and colitis with an oral preparation of teicoplanin; a dose finding study, Scand J Infect Dis 1994; 26: 309-316.
113. Linsky A., Gupta K., Hermos J.A.: Fidaxomicin for *Clostridium difficile* infection, N Engl J Med 2011;364:1875-6.
114. Surawicz C.: Role of Probiotics in Antibiotic-associated Diarrhea, *Clostridium difficile*-associated diarrhea, and recurrent *Clostridium difficile*-associated diarrhea, J Clin Gastroenterol 2008; 42:S64-70.
115. Johnston B.C., Supina A.L., Ospina M., i wsp. : Probiotics for the prevention of pediatric antibiotic-associated diarrhea, Cochrane Database of Systematic Reviews 2007, Issue 2. Art. No.: CD004827. DOI: 10.1002/14651858.CD004827.pub2.
116. Pillai A., Nelson R.: Probiotics for treatment of *Clostridium difficile*-associated colitis in adults, Cochrane Database Syst Rev 2008; CD004611. DOI: 10.1002/14651858.CD004611.pub2.
117. Lowy J., Molrine D.C., Leav B.A., i wsp.: treatment with monoclonal antibodies against *Clostridium difficile* toxins. N Engl J Med 2011;362:197-205
118. Morris J., Zollinger R., Stellato T., i wsp: Role of the surgery in antibiotic induced pseudomembranous enterocolitis, Am J Surg 1990;160:535-9.
119. Synnott K., Mealy K., Merry C. i wsp.: Timing of surgery for fulminant pseudomembranous colitis, Br J Surg 1998;85:229-31.
120. McFarland L.V., Mulligan M.E., Kwok R.Y., i wsp.: Nosocomial acquisition of *Clostridium difficile* infection, N Engl J Med 1989;320(4):204-10.
121. CDC 2007 Guideline for Isolation Precautions: Preventing Transmission of Infectious Agents in Healthcare Settings.
122. Oughton M., Loo V., Dendukuri N., i wsp.: Hand hygiene with soap and water is superior to alcohol rub and antiseptic wipes for removal of *Clostridium difficile*, Infect Control Hosp Epidemiol 2009;30:939-44.
123. Jabbar U., Leischner J., Kasper D., i wsp.: Effectiveness of Alcohol-Based Hand Rubs for Removal of *Clostridium difficile* Spores from Hands, Infect Control Hosp Epidemiol 2010;31:565-70.
124. Leischner J., Johnson S., Sambol S., I wsp.: Effect of alcohol hand gels and chlorhexidine hand wash in removing spores of *Clostridium difficile* from hands [abstr]. In: Program and abstracts of the 45th interscience conference on antimicrobial agents and chemotherapy. Washington, DC: American Society for Microbiology, 2005:LB-29.
125. al Barrak A., Embil J., Dyck B., i wsp.: An outbreak of toxin A negative, toxin B positive *Clostridium difficile*-associated diarrhea in a Canadian tertiary-care hospital, Can Commun Dis Rep 1999;25: 65-69.
126. *Clostridium difficile* infection: How to deal with the problem. UK Department of health, 2009
127. Akerlund T., Svenungsson B., Lagergren A., I wsp.: Correlation of disease severity with fecal toxin levels in patients with *Clostridium difficile*-associated diarrhea and distribution of PCR ribotypes and toxin yields in vitro of corresponding isolates, J Clin Microbiol 2006; 44: 353-358.
128. European C. difficile-Infection Control Group and the European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC): Infection control measures to limit the spread of *Clostridium difficile*. Clin Microbiol Infect 2008; 14 (Suppl. 5): 2-20.
129. Wilcox M.H., Fawley W.N.: Hospital disinfectants and spore formation by *Clostridium difficile*, Lancet 2000; 356: 1324.
130. Warren N.: Efficacy of Hospital Cleaning Agents and Germicide Against Epidemic *Clostridium difficile* Strains, Infect Control Hosp Epidemiol 2007; 28:920-5.
131. Wilcox M.H., Fawley W.N., Wigglesworth N., i wsp.: Comparison of the effect of detergent versus hypochlorite cleaning on environmental contamination and incidence of *Clostridium difficile* infection, J Hosp Infect 2003; 54:109-14.
132. Wilcox M.H.: Comparison of effect of detergent versus hypochlorite cleaning on environmental contamination and incidence of *Clostridium difficile* infection, J Hosp Infect 2003; 54:109-14.
133. Mayfield J.L., Leet T., Miller J., i wsp.: Environmental control to reduce transmission of *Clostridium difficile*, Clin Infect Dis 2000; 31: 995-1000.
134. Rutala W.A., Gergen M.F., Weber D.J.: Inactivation of *Clostridium difficile* spores by disinfectants, Infect Control Hosp Epidemiol 1993; 14: 36-39.
135. Barbut F.: Comparison of the efficacy of a hydrogen peroxide dry-mist disinfection system and sodium hypochlorite solution for eradication of *Clostridium difficile* spores, Infect Control Hosp Epidemiol 2009;30:507-14
136. Boyce J.: Impact of hydrogen peroxide vapor room decontamination on *Clostridium difficile* environmental contamination and transmission in a healthcare setting. Infect Control Hosp Epidemiol 2008; 29:723-729
137. Perez J.: Activity of selected oxidizing microbicides against the spores of *Clostridium difficile*: Relevance to environmental control, Am J Infect Control 2005;33:320-5.

138. National Patient Safety Agency: The revised healthcare cleaning manual. NHS 2009.
139. CDC guideline for disinfection and sterilization in healthcare facilities, 2008
140. Wullt M. : Activity of three disinfectants and acidified nitrite against *Clostridium difficile* spores, *Infect Control Hosp Epidemiol* 2003;24:765-68.
141. Block C.: The effect of Perasfe and sodium dichloroisocyanurate against spores of *Clostridium difficile* and *Bacillus atrophaeus* on stainless steel and polyvinyl chloride surfaces, *J Hosp Infect* 2004;57:144-8.
142. Alfa M.: *Clostridium difficile* is not reliably eradicated by ward bedpan washers unless alkaline detergent is used. Abstract number: O467 18th European Congress of Clinical Microbiology and Infectious Diseases Barcelona, Spain, 19–22 April 2008.
143. Control of *Clostridium difficile* infection outbreaks in hospitals. A guide for hospital and health unit staff. Public Health Division, Ontario 2009.
144. Whelan K.: Enteral feeding: the effect on faecal output, the faecal microflora and SCFA concentrations, *Proc Nutr Soc* 2004;63:105-13.
145. Gerding D., Muto C., Owens R.: Measures to Control and Prevent *Clostridium difficile* Infection, *Clin Infect Dis* 2008;46:S43-9.
146. Kell T.: Study of diarrhea in critically ill patients, *Crit Care Med.* 1983;11(1):7-9.
147. Wiesen P.: Diarrhea In critically ill, *Curr Op Crit Care* 2006;12:149-54.
148. Ziberberg M.: Epidemiology and outcomes of *Clostridium difficile* associated disease among patient on prolonged acute mechanical ventilation, *Chest* 2009;136:752-8.
149. Steven J.: *Clostridium difficile* in the Intensive Care Unit: Epidemiology, Costs, and Colonization Pressure, *Infect Control Hosp Epidemiol* 2007;28:123-30.
150. Ang C.: The acquisition and outcome of ICU-acquired *Clostridium difficile* infection in a single centre in the UK, *J Infect* 2008;57:435-40.
151. Marra A.: Hospital-acquired *Clostridium difficile*-associated disease in the intensive care unit setting: epidemiology, clinical course and outcome, *BMC Infect Dis* 2007;7:42.
152. Kenneally C.: Analysis of 30-Day Mortality for *Clostridium difficile* -Associated Disease in the ICU setting, *Chest* 2007;132:418-24.
153. Lawrence S.: *Clostridium difficile* in the Intensive Care Unit: epidemiology, costs, and colonization pressure, *Infect Control Hosp Epidemiol* 2007;28:123-30.
154. Sheth S.G., LaMont J.T.: Gastrointestinal problems in the chronically critically ill patient, *Clin Chest Med* 2001;22:135–47.
155. Riddle D.: *Clostridium difficile* infection in the intensive care unit, *Infect Dis Clin N Am* 2009: 727–43.
156. Peled N.: Predicting *Clostridium difficile* toxin in hospitalized patients with antibiotic-associated diarrhea, *Infect Control Hosp Epidemiol* 2007; 28:377-81.
157. Bobo L.: Recognition and prevention of hospital-associated enteric infections in the intensive care unit, *Crit Care Med* 2010; 38; suppl 8: S324-S334.

ISBN 978-83-932196-8-1